

CEMİL
KOÇAK

TARİHÇİNİN
ELEĞİ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
“AMA ONUN ORADA OLMAMASI GEREKİYOR(DU)”: BİR ÖRNEK OLAY TEMELİNDE TÂRİHTE YÖNTEM SORUNU ÜZERİNE NOTLAR.....	15
ESKİ BİLGİLERDEN YENİ YORUMLARA	29
ZAFER KARS'IN KİTABI VESİLESİ İLE TÂRİH ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM ÜZERİNE	33
1908 DEVRİMİ VE BİR KEZ DAHA YÖNTEM ÜZERİNE....	41
LÂTİFE HANIM KRİTİĞİ ÜZERİNE BİR KRİTİK.....	51
BİR KRİTİĞİN KRİTİĞİ	57
TALÂT PAŞA'NIN EVRÂKI VE MURAT BARDAKÇI	65
RESMÎ TÂRİHİN TÂRİHİ.....	77
ÜZERİNDE DÜŞÜNÜLMÜŞ CESUR BİR ÇALIŞMA	85
BİR “TEZ”İN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ.....	97
CELÂL BAYAR BİYOGRAFİSİ.....	101
CHP ÜZERİNE YENİ BİR ARAŞTIRMA	107

MİLLÎ ŞEF DÖNEMİ ÜZERİNE BİR DOKTORA TEZİ (YA DA BİR DOKTORA TEZİ NASIL OLMAMALIDIR!)	127
ÇOK-PARTİLİ DÜZENE GEÇİŞTE DIŞ ETKENLERİN ARAŞTIRILDIĞI BİR DOKTORA TEZİ ÜZERİNE	143
BİR ELEŞTİRİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	151
MADAMLARIMIZIN VE MÖSYÖLERİMİZİN TÂRİHİ ÜZERİNE KRİTİK BİR BAKIŞ.....	157
DENGE OYUNU.....	161
TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ (1933-1939) ÜZERİNE BAŞARILI VE ÖRNEK ALINMASI GEREKEN ALMANCA BİR DOKTORA TEZİ	167
HATAY NEDEN SORUN OLDU? NASIL SORUN OLMAKTAN ÇIKTI?.....	175
SOĞUK SAVAŞ YILLARINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	185
İNDEKS	197

“AMA ONUN ORADA OLMAMASI GEREKİYOR(DU)”: BİR ÖRNEK OLAY TEMELİNDE TÂRİHTE YÖNTEM SORUNU ÜZERİNE NOTLAR¹

Bir süreden beri tek-parti döneminin önemli bir ögesi olduğunu düşündüğüm “Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)” üzerinde çalışıyordum.² Özellikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde bulduğum belgelerden geniş ölçüde yararlandım. Fakat bu yazıda, çalışmamda da sözünü ettiğim bir başka ilginç noktaya değinmekle yetineceğim. Araştırdığım târihlerde karşıma çıkmaması gereken bir kurumla karşılaştım. Yâni, “onun orada olmaması gerekiyor(du)!” Bu yazıda esas olarak bir târihçinin karşılaşılabileceği bu yöntem sorunuyla ilgilenmek istiyorum. Ama için başından başlayalım...

Üçüncü Umûmî Müfettiş Tahsin Uzer, 14 Mayıs 1935 târihinde Başbakanlığa ulaşan bir telgrafında, Bayburt’taki halkevi binâsının yapımına değiniyor ve “Parti [CHP] ve halk yapı malzemesine yardım edecektir” diyerek Başbakanlık’tan yardım talep ediyordu. Aynı telgrafta, Gümüşhâne’deki okul sorununa ilişkin olarak da şunları yazmıştı:

“Bir otelin alt katında gayri müsâit şartlar içinde gördüğüm orta mektebin yapılması için Gümüşhâne Vilâyeti’nden Kültür Bakanlığı’na arz edildiğini anladım. Birkaç yıl önce başlanıp, uzak-

1 **Toplum ve Bilim**, Sayı: 95, (Kış 2002/2003), s. 190-199.

2 [Merâk edenler için yazayım: Bu konudaki çalışmam **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)** 2003 yılında İletişim Yayınları tarafından yayınlandı].

T. C.

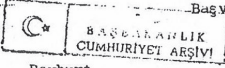
BAŞVEKÂLET

Yazış İdari Mâdîliği

Sayı:

Telgrafname-surati

Başvekkâlet Yüksek katına

Bayburt

*Ziraat V.
ve Bankası
yazışları*

Yağan ve yağmakta olan feyizli yağmurlar bu yıl on seneden beri görülmeyen bereket göstermektedir . Her yerde halkı ve köylüyü çok sevinçli buldum . Bayburt Ziraat Bankası ambarında kalan 200 000 kilo kadar zahireyi de daha on gün ekine müsait bulunduğunu anladığım için hemen çiftçilere dağıtılmasını Gümüşane Valisi ile kararlaştırdım .

2- Bayburta teşriflerinde yapılmasını emir ve işaret buyurduğunuz Halk evi için Çoruh kenarında güzel bir arsa ayrılmıştır . Parti ve halk yapı malzemesine yardım edecektir . Bu hayırlı işin için kayıt ve tensip buyurduğunuz yardımı dilerim

*Mafaca ya
yazışları*

3- Bayburt içinde Çoruh üzerindeki köprü ahşaptır . Transit geçidi olmak itibarile dört beş tonluk dolu kamyonlara mütehammil olmadığından ve esasen Nafia ve buradan geçerken bu köprüyü gördüğü vakit yeniden yapılması arzusu gösterdiklerinden ileride bir kazaya mahal kalmamak için bu havalideki transit yol parçaları eksiltmeğe konduğu sırada köprünün de şu arada yapılması isabetli olur .

*Mafaca ya
yazışları*

4- Bir otelin alt katında gayri müsait şartlar içinde gördüğüm orta mektebin yapılması için Gümüşane Vilâyetinden Kültür Bakanlığına arz edildiğini anladım . Bir kaç yıl önce başlanıp uzaklığı dolayısıyla bırakılan ilk mektep binasının orta mektep için çok müsaid olacağını ve bunun sekiz on bin lira ile bitirileceğini görerek yanındaki mimara hemen resmini ve keşfinin yapılmasını söyledim . Bu küçük tahsisat verilirse Koskoca bir orta mektep vücuda geleceğini sonsuz saygılarımla arz ederim

Seyahat 5L

3. Ücûd Umûmî Mûfettiş

T. Uzer

*ayrıldı .
14.5.96.*

lığı dolayısıyla bırakılan ilk mektep binâsının orta mektep için çok müsâit olacağını ve bunun sekiz, onbin Lira ile bitirileceğini görerek, yanımdaki mimara hemen resminin ve keşfinin yapılmasını söyledim. Bu küçük tahsisat verilirse, koskoca bir orta mektep [binâsı] vücûda geleceğini sonsuz saygılarımla arz ederim.”³

Bu telgrafta garip olan bir nokta var. Ama muhtemelen bu garipliği yakalamak için (eğer henüz yakalayamadıysanız) telgrafa bir kez daha göz atmanız gerekiyor. Çünkü bu târihte Kültür Bakanlığı bulunmuyordu! Telgrafta olmayan bir bakanlığa atıfta bulunulmaktadır.⁴ Bunu okuduğumda ilk aklıma gelen muhtemelen bir yanlışlık yapıldığıydı. Herhâlde bir kalem sürçmesi olsa gerekti. Muhtemelen kültür ile ilgili bir kuruluştan söz ediliyordu ve yanlışlıkla Kültür Bakanlığı diye yazılmıştı. Nihâyet Üçüncü Umûmî Müfettiş Tahsin Uzer’in olmayan bir bakanlığı resmî telgrafında zikretmesi olmayacak bir şeydi. Olsa olsa Maarif Vekâleti’nden söz ediliyor olabilirdi. Karşılaşmamam gereken bir “şey”le karşılaştığımda verdiğim ilk tepki, sanırım gâyet doğal olarak, “uymayan olgu”nun yanlışlığına hükmetmekti. Ben de öyle yaptım. Eğer yeni bir “uymayan olgu” ile karşılaşmasaydım, bunu “mesele” yapmak aklımın ucundan bile geçmezdi (gerçekten de geçmedi). Tâ ki ikinci “uymayan olgu” karşıma çıkana dek... Şimdi de bunu görelim...

Üçüncü Umûmî Müfettiş Tahsin Uzer, Trabzon’dan 2 Mayıs 1936 târihinde Sıhhat ve İctimâî Muavenet Vekili Refik Saydam’a yazdığı raporda, Erzurum’un hastahâne sorununa değiniyordu.

3 **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dâire Başkanlığı, Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Kataloğu, (BCA BMGMK),** [Katalog Numarası: 030 10/71 464 2]. Telgraf sûrettir. Metin *EK T*’de sunulmaktadır.

4 Eğer arzu ederseniz 1923 yılından itibaren bütün hükûmetleri bir kez daha gözden geçirebilirsiniz. İşte hükûmetleri ve üyelerini içeren değişik kaynaklar: Câfer Demiral, **Türkiye Cumhuriyeti’ni Yönetenler,** (Cumhurbaşkanları, Başbakanlar, Bakanlar, Kabineler), Ankara, 1973; Türker Sanal, **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükûmeti,** (Cumhurbaşkanları, Başbakanlar, Bakanlar, Kabineler), Ankara, 1995; Türker Sanal, **Türkiye’nin Hükûmetleri,** (Muvakkat Encümenden 55. Hükûmete), Ankara, 1997; M. Orhan Bayrak, **Türkiye’yi Kimler Yönetti (1920-1984),** Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984; Ahmet Gürkan, **Cumhuriyet, Meclis, Hükûmetler, Başkanlar,** (27 Mayıs-12 Mart), Ankara, 1973.

Uzer, Erzurum Numûne Hastahânesi'ne yeni tahsisat sâyesinde yeni pavyonlar inşâ edileceği haberini aldığı, ancak yeni inşaatın hastahâneye zâten hâli hazırda yeterli olmayan bahçe içinde gerçekleşeceğini ve bunun da doğru olmayacağını bildırıyordu. Oysa, “Erzurum'da senelerden beri bir münâkaşa ve mücâdele mevzuu teşkil eden ve bir türlü bitirilemeyen büyük mekteple şimdiki Numûne Hastahânesi'nin tebdili ve mektebin hastahâne ve Numûne Hastahânesi'nin de mektep hâline sokulması münâsip” olacaktı. Sonuçta, mevcut tahsisatla okulun yapımının bitirilmesi ve bu binânın hastahâne şekline dönüştürülmesi daha uygundu. Hattâ hâli hazırda Millî Müdâfaa Vekâleti Müsteşarı ve 9. Kolordu eski Komutanı Korgeneral Abdurrahman Nâfiz Gürman da aynı görüşteydi. Eğer inşaat hâlindeki okul binâsı bir kış daha geçirirse, tâmir edilse dahi, bir daha binâdan yararlanmak imkânı kalmayacaktı. Oysa bu inşaat 500.000 TL'ye mâl olmuştu ve tahsisat olarak ayrılan 90.000 TL'nin buraya harcanması gerekirdi. Uzer, Refik Saydam ile Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın bu konuda bir anlaşmaya varmalarını diliyordu. Fakat Uzer, bu dileğini sâdece Saydam'a iletmekle kalmamış, aynı târihte, fakat bu kez doğrudan doğruya “General İsmet İnönü, Büyük Başbakan” sıfatı ile başbakana da duyurmayı tercih etmişti.⁵

Bu raporda da gariplik devâm ediyor. Sanırım bu kez garipliği daha kolay yakalayabildiniz. Yeniden Kültür Bakanlığı'ndan söz edilmektedir. Hattâ bu kez sâdece Kültür Bakanlığı'na değil, Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a da atıfta bulunuluyor. Artık bu noktada bir kalem sürçmesinden ya da “kültür” ile “maarif” sözcüklerinin oluşturabileceği bir çağrışımın ortaya çıkarılabileceği bir yanlışlıktan söz etmek daha güçtür. Daha önce de değindiğim gibi, bu dönemde Kültür Bakanlığı bulunmuyordu. Saffet Arıkan ise Maarif Vekili idi. Bu göreve 16 Haziran 1935 târihinde atanmıştı. Bu “yanlış”lığın

5 **BCA BMGMK**, [Katalog Numarası: 030 10/71 464 3]. Her iki rapor da Üçüncü Umûmî Müfettişlik (ikinci raporun sayısı: 1277) antetlidir ve ilk rapor sûrettir. Metin *EK 2*'de sunulmaktadır.

UMUMİ MÜFETTİŞLİK

B A Ş B A K A N L I K
C U M H U R İ Y E T A R Ş I V I

(Suret)

Trabzon: 2/5/936

Sayın Dr. Refik Saydam
Sıhhat ve İ. M. Vekili

Erzurum numune hastahanesine doksan bin lira sarfiyle pavyonlar ilâve edileceğini ve bazı tadilat yapılacağını ıgıttım .

Esaen hastahaneye gayri kâfi bir saha içinde kalan bağğenin bu suretle eksiltilmesi doğru olmayacaktır kanaatındayım .

Erzurumda senelerdenberi bir mûnâkaşa ve mücadele mevzuu teşkil eden ve bir türlü bitirilemeyen büyük mekteple şimdiki numune hastahanesinin tebdili ve mektebin hastahane ve numune hastahanesinin de mektep hâline sokulması mûnâsip olur fikrindeyim .

Bu takdirde pavyon için verilecek doksan bin lira ile büyük mektebin ikmâlî ve hastahaneye göre tadil ve tanzimi , hem gittikce harab olan yarım milyon liralık bir binayı kurtarmağa ve hemde şimendiferle bağlanacak tarihi Erzurumun ilerde muhakkak ihtiyacı olacak sıhhi bir müesseseye yarayacaktır .

Şimdi Milli Müdafaa Müsteşarı bulunan eski dokuzuncu Kol Ordu Komandanı Kor Generali Abdurrahman Nariz Gürman aynı fikir ve kanaattadır .

Şu suretle süel ve sivil iki büyük hastahane birbirine mûnâsebetli yerde bulunacak ve o parça adeta bütün manasıyle sıhhat yurdu haline girecektir .

Son aldığımız malûmata göre bu kış mektep yeniden ve bilhassa çatısından mühim miyasta zedelenmiştir .

Yüksek Kültür Bakanı Bay Saffet Arıkanla bu mevzu üzerinde anlaşırınsanız Erzuruma hayırlı , faydalı bir iş yapmış olursunuz .

Esaen mektebin şu haliyle daha bir kış geçirmeğe tahammülü yoktur . Kaimen tamir edilmeyecek bir hale girecektir . Bunu da şimdiden arz etmeği vicdanî bir fatıza , vatanî bir vazife telâkki ederim .

ikinci kez yapılıyor olması dikkat çekicidir. Anlaşılan maarif ile kültür birbirinin içine girmiş olmalıydı. Belki de gerçekten sâdece bir çağrışım söz konusuydu. Ama bu, bahsedilen durumu de-ğiştirmemekte ve bir kez daha “uymayan olgu” ile karşı karşıya kalmaktayız. Buna bir anlam vermek gerçekten de güçtür. Yine de bu son derece dikkat çekici “uymayan olgu”yu de-ğiştirmek mümkündür. Uzer, belki de dikkatsiz bir idâreciydi. Metinlerini çalakalem ve özensizce hazırlıyordu. Yazdığı yazıları denetlemek gibi bir alışkanlığı yoktu. “Mesele”yi bu şekilde de-ğiştirmek mümkündür. Fakat karşımıza şimdi çıkacak olan “olgu”, sâdece şaşırtıcı de-ğil, âdetâ inanılmazdır. Devâm edelim...

Şimdi târih olarak Tahsin Uzer’in bu iki yazısı arasına rastlayan bir başka resmî yazıdan daha söz edeceğim. Başbakanlık Müsteşarı Kemâl Gedeleş, 3 Aralık 1935 târihli bir yazısında, bir yasa tasarısı ile ilgili olarak, Üçüncü Umûmî Müfettişliğin de Dördüncü Umûmî Müfettişliğe tanınması öngörülen yetkileri talep etmesi karşın-da, bakanlıklardan görüşlerini bildirmelerini istemişti. Bu talep üzerine, pek çok bakanlık konuya ilişkin görüşlerini Başbakanlığa bildirecektir. Şimdi sıkı durun: Bu aşamaya kadar hâlâ bir yanlışlık olduğuna daha büyük bir ihtimâl verdiğimiz Kültür Bakanlığı, bir kez daha karşımıza çıkıyor! Görüşlerini Başbakanlığa ileten bakanlıklar arasında Kültür Bakanlığı da vardı! Kültür Bakanlığı, Umûmî Müfettişler’e mevcut yasa ve yönetmeliklerle tanınan yetkilerin yeterli olduğu kanısındaydı ve eğer Üçüncü Umûmî Müfettişlik tarafından hazırlanan yasa tasarısı kabûl edilirse, bu takdirde, “tatbikâta bakanlıkların salâhiyetleri ile Genel [Umûmî] Müfettişliğin salâhiyetleri arasında çarpışmalar husûle” geleceği düşüncesindeydi. Evet, bir kez daha Kültür Bakanlığı ile karşılaş-ıyoruz. Fakat artık bu kez durum tamâmen farklıdır. Daha önceki yazılarda Kültür Bakanlığı’na/Kültür Bakanı’na sâdece atıfta bu-lunuluyordu. Fakat elimizde bu yazışmanın ekinde yer alan, TC Kültür Bakanlığı (Kültür Kurulu) antetli ve Başbakanlığa yazılmış,

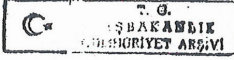
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Kültür Kurulu

Ankara: 1 1/1935

6-1-1936

Özet:

Sayı: //

Başbakanlık Yüksek Orununa

7FB
35

Kararlar Direktörlüğünden yazılan 3/12/1935 tarihli ve 6/3340 sayılı yüksek tezkerelerine cevabdır :

Genel Müfettişlik vazife ve salâhiyetlerine dair olan 27 ikincitegrin 1927 tarihli ve 5858 sayılı talimatname, genel müfettişliğin salâhiyetlerini kâfi derecede saptanmış olduğundan üçüncü genel müfettişliğin aynı talimatname dairesinde iş görmesi maksadı temin edeceği ve Tunceli Valisine verilen bazı salâhiyetlerin üçüncü müfettişliğe verilmesi hakkındaki kanun projesi kanun olarak çıkarsa tatbikatta Bakanlıkların salâhiyetleriyle genel müfettişliğin salâhiyetleri arasında ^{ba} çarpışmalar husule getireceği düşüncesinde bulunduğumu arzeder ve en derin saygılarımı sunarım.

J. Sunp

Kültür Bakanı

J. Arıkan

ta

Kararlara

6.1.36

as

İ.S. Ka. 2/1/1936

1111

8

Kültür Bakanı Saffet Arıkan imzâlı resmî bir yazı bulunmaktadır! Yazı, 6 Ocak 1936 târihlidir (Sayı: 11).⁶

Nihâyet son bir belgeden daha söz etmek istiyorum. 1936 yılında, Nâfiâ Vekâleti tarafından, Dördüncü Umûmî Müfettişlik mıntıkasındaki bayındırlık işleri için 4.000.000 TL'lik tahsisat ayrılmasına ilişkin bir yasa tasarısı hazırlanır. Nâfiâ Vekâleti, tasarıya ilişkin olarak bütün bakanlıklardan ve Genelkurmay Başkanlığı'ndan görüş istemişti. Buna istinaden pek çok bakanlık görüşünü Başbakanlığa bildirecektir. Bu bakanlıklar arasında (şimdi sıkı durun) Kültür Bakanlığı da bulunuyordu. Daha doğrusu, Kültür Bakanlığı tasarıya ilişkin bir görüş bildirmeye ihtiyaç duymamıştı. Evet, bir kez daha Kültür Bakanlığı ile karşılaşırız. Bu kez de TC Kültür Bakanlığı (Kültür Kurulu) antetli (14 Mayıs 1936 târih ve 496 sayılı) resmî bir yazı/evrâk ile karşı karşıyayız. Saffet Arıkan da evrâkı Kültür Bakanı olarak imzâlamıştı!⁷

Evet, bâzen de “orada olmaması gereken(ler) orada olabilir(ler).” 1935/1936 yıllarında bir Kültür Bakanlığı (adı da Bakanlık; Vekâlet değil!) vardı ve Saffet Arıkan da Kültür Bakanı idi. Elimizdeki belgeler bunu açıkça gösteriyor. Size de garip gelmiyor mu? Bu bakanlıktan bu sûretle ilk kez haberdâr oluyoruz.

Bir târihçi bu türden bir yöntem sorunuyla karşı karşıya kalabilir. Orada bulunmaması gereken “aykırı”, “garip”, “tuhaf” bir “şey” ile karşılaşabilir. Bu durumda: (a) hiç farkına bile varmaz, geçer gider, çünkü o “uygunsuz olgular”la karşılaşmaya kendisini hiç hazırlamamıştır, sâdece kendisinin ve hemen hemen herkesin bildiği olguları toplamaktadır, bunun dışındakiler dikkatini bile çekmez; (b) bir “tuhaflık” olduğunu hisseder, fakat (benim de ilk aşamada yaptığım gibi) bir yanlışlığa hükmeder ve üzerinde durmayı gerekli görmez ve (c) “gariplikler”i bir araya getirir ve bundan yönetime ilişkin bir yazı hazırlar. Ama ben bir de (d) şıkkı oluşturacağım: (d) gerçekten bir yazı da hazırlar, soru sorar, (mâdem

6 **BCA BMGMK**, [Katalog Numarası: 030 10/70 463 18]. Metin **EK 3**'te sunulmaktadır.

7 **BCA BMGMK**, [Katalog Numarası: 030 10/71 469 2]. Metin **EK 4**'te sunulmaktadır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Kültür Kurulü

Sayı: 496

Ankara 14/5/1936

Özeti:

76

Başbakanlık Yüksek Meclisine

Yeni teşkil olunan dördüncü Umumi Müfettişlik mütakasında yapılacak inşaatı dört milyon lira tahsisine dair Nafia Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlığımız müteasssının doğrudan Yüksek Meclisimize arzına lüzum gösterilen kanun lâyihası hakkında Bakanlığımızca mütealea arzını gerekli kılacak bir cihet görülmediğini arzeder, en derin saygılarımı sunarım.

Tan F. S. g.

Kültür Bakanı

J. Arıkan

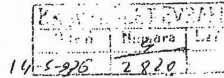
Kararlar Meclisine

14. 5. 1936

anb

A.B. Ka. 13/5/1936

110x

ki, 1935/1936 yıllarında Kültür Bakanlığı ve Kültür Bakanı Saffet Arıkan bulunmamaktadır, peki ama bu bilgiler ışığında bu resmî evrâkı ne yapmak lâzımdır?) fakat yanıtını kendisi de bilmez. Ama önemli değil diye düşünür, çünkü soru sormadan yanıt vermek zâten imkânsızdır. Önce soruyu sorarak bir adım atılsın diye düşünür, arkası nasıl olsa gelecek ve biri yanıtı bulacaktır. Bu kendisi olmasa da... Ben gâlibâ (d) şikkını işâretlerdim.

Yine de kendimce sorunun “doğru” yanıtını işâret etmeye çalışayım: Büyük bir ihtimâlle Maarif Vekâleti’ne bu dönemde (bir süre için) Kültür Bakanlığı denilmişti (Bu sıradaki öztürkçe kullanımını da hatırlayalım). *EK 3*’te sunduğum metnin de içinde yer aldığı evrâklar arasında bulunan bir başka yazışma bu izlenimi doğruyor. Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü antetli bir kâğıda değişik bakanlıklardan gelen görüşlerin özetleri aktarılmıştı. Bu metinde Kültür Bakanlığı’ndan hiç söz edilmemektedir. Ama Maarif Vekâleti’nin bir görüşünün olmadığına ilişkin atıfta bulunulmuştur. Oysa dosyada Maarif Vekâleti’ne âit bir yazışma / görüş bulunmamaktadır. Diğer yandan, görüş belirtmeye gerek görmeyen başka bakanlıklar (örneğin Adliye ve İktisat Vekâletleri) kendi adları ile anılmaktadır.⁸ Bu durum yukarıdaki tezimi destekliyor. Nitekim, *EK 1*’de ilgili paragrafın yanına el yazısı ile Maarif Vekâleti anlamında “Maarif’e yazıldı” kaydının düşülmesi de dikkat çekicidir. Aynı izlenim *EK 5*’te sunulan evrâk için de söz konusudur. Burada da benzer bir şekilde ayrı bir metin hâlinde Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü antetli bir kâğıda değişik bakanlıklardan gelen görüşlerin özeti yansıtılmıştır. Görüş bildiren bütün bakanlıklar bu metinde de yer almaktadır. Fakat Kültür Bakanlığı hâric... Kültür Bakanlığı yerine (bu kez farklı bir biçimde) Maarif Vekâleti’nden de söz edilmemektedir. Bu metinde görüş bildiren on bakanlıktan dokuzu yer alırken, sâdece Kültür Bakanlığı metinde yer almamaktadır.⁹

8 **BCA BMGMK**, [Katalog Numarası: 030 10/70 463 18]. Metin *EK 5*’te sunulmaktadır.

9 **BCA BMGMK**, [Katalog Numarası: 030 10/71 469 2]. Metin *EK 6*’da sunulmaktadır.

Bu örnek de sanırım tezimi güçlendiriyor. Ama her iki metin de bürokrasinin (muhtemelen sâdece uygulamada) gerçekleştirilen bu isim değişikliğinden pek de hoşlanmadığını gösteriyor olabilir. İlk metinde Kültür Bakanlığı yerine (hâlâ?) Maarif Vekâleti'nden söz edilirken, ikincisinde Kültür Bakanlığı telâffuz dahi edilmemiştir. Bu bilmeceye verebileceğim yanıt bu kadar.¹⁰

10 [Benim bilmece olarak tanımladığım bu “mesele”yi meslektaşım ve arkadaşım Dr. Ahmet Demirel, (eksik ve yetersiz bilgimi hiç yüzüme vurmadan) basit bir şekilde çözmüştür: Ahmet Demirel, “1930’lu Yıllarda Bir İsim Değişikliği: Maarif Vekâleti/ Kültür Bakanlığı”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 234, (Haziran 2003), s. 31-37].

T. C.
BAŞVURALET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı :

Dördüncü Umumi Mürettepliik muntakasınınca
Yapılacak inşaat 4 milyon lıra tahsisli
hakkında Mafie Vekilligince teklif olunan
kanun layihasi üzerine ileri sürülen mutalealer.

77C
2 23

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Adliye Vekilligi : yoktur .

Emarif " : yoktur :

İktisat " : Yoktur.

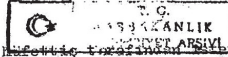
Edilmiştir. : Layihanın birinci maddesinde yazılı Şose ve köprülerle Hükümet binaları, Okul, Kışla, Karakol ve müstamlâti, hapishaneler, Subay ve memur evleri cümlesinden sonra (Askerlik Gaire ve çube binalarile celp ve sevk zamanlarında Eratın barınacağı koğuşlar) cümlesinin de ilâvesi .

Genelkurşay Eg. : Muvafaktır . Tâhîz, bu bölgede yapılacak yol, köprü, Kışla, müdâleali karakol ve saire yerleri ve istikametleri hakkında Genelkurşaya da bilgi verilmesi istenilmiştir .

Sihhat ve i.H.V. : Muvafakata ^{ediyor} . İnşok İdarei Hususiye varidatlarının müsaadesizliğinden dolayı Tunceli ve Bingöl vilâyetlerinde yapılması mümkün olmayan hastane, muayene evi ve dispanser inşaatının, kanunun I inci maddesin-
de inşaat meyhanına idhalini istemektedir.

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kazancılar Müdürlüğü
Sayı: _____

Üçüncü Umumî Müfettişlik Teşkilatında Verilen
Selâhiyetler hakkında Vekâletlerin Mütaleası

77B
35

Gümrük ve İhhisarlar vekilliği:

- 1- Vilâyet umur ve muamelesi ve vilâyet memurları hakkında vekillerin haiz olduğu selâhiyetlerin umumî Müfettişliğe verilmesi, Gümrük teşkilâtının Mülkiye teşkilâtı ile mütenazar olmaması dolayısıyla isabetli olduğu.
- 2- Umumî Müfettişlikler kanunu vekillerin haiz olduğu selâhiyetlerden İcra Vekilleri Heyetince ayrılacakların Umumî Müfettişliğe verileceğini emir olup memurun kanunu ile inzibat komisyonlarına verilmiş olan ve vekillerin selâhiyeti dışında kalan keza haklarının Üçüncü Umumî Müfettişliğe verilmesi mümkün olduğu ve lâzıma ile Tunç ili valisine verilen selâhiyetlerin istisnai şartların neticesi olduğu.

Nafia Vekilliği:

Tunç ili valisine verilen selâhiyetlerin o mntakanın kabili red olmayan hususiyet haline müstenit bulunduğu ve umumî müfettişliklere fazla selâhiyet verilmesi muvafık bulunmadığı.

Dehiliye vekilliği:

Tunç ili valisine verilen selâhiyetler muvakkat bir zaman için ve istisnai vaziyetinin icabı olduğu ve bu selâhiyetlerin diğer Müfettişliklere verilmesi muvafık bulunmadığı.

Sihhat ve İctimaî Muavenet vekilliği:

Tunç ili valisine verilen selâhiyetlerin bu havalinin hususiyetinden mütevellit olduğu ve bunlardan bir kısmının umumî müfettişliklere verilmesi prensip itibarıyla muvafık olmadığı ve meslekî hususiyeti olan Sıhhiye memur ve muamelesinin Umumî Müfettişliklerce ifa edilemeyeceği ve umumî müfettişlik talimatnamesi ile verilen selâhiyetlerin kendilerini kâfi derecede techiz eylediği ve ancak 1777 sayılı kanunun birinci maddesinin A, B fıkralarıyla 1851 sayılı kanunun ikinci maddesinde yazılı selâhiyetlerin umumî müfettişlere verilmesi muvafık olduğu.

7

ESKİ BİLGİLERDEN YENİ YORUMLARA¹

Erik Jan Zürcher'in 1987 yılı sonunda Türkçe yayınlanan *Millî Mücâdelede İttihatçılık* kitabının ardından, yeni araştırmasının da (yine ilki kadar güzel ve özenli) Türkçe çevirisi yayınlandı.²

Zürcher, bu sefer, ilk kitabında üzerinde pek az durduğu, daha doğrusu Cumhuriyet'in ilânından sonra İttihatçılığın ve İttihatçıların tasfiyesi süreci içinde yer aldığı oranda değiştiği Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üzerine yoğunlaşıyor. Bu sûretle de araştırma, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üzerine Türkiye'de ilk ve tek monografi olma özelliği kazanıyor.

Ama kitabın tek özelliği bu değil... Aksine, araştırmanın ikinci ana özelliği, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hakkındaki "resmî görüş"ü sorgulaması ve partinin gerçekten gerici olup olmadığını, tâbiri câizse, test etmesi... Zürcher'in tezi, yazılacağı aksine, partinin hiç de öyle gerici bir parti olmadığı yönünde...

Zürcher, tezini temellendirmek için, partinin örgütünü ve örgütlenmesini, ideolojisini, Meclis'teki faaliyetlerini, program ve beyannâmesini inceliyor.

Bütün bu bilgi ve belgelerden çıkardığı sonuç da şöyle:

"[Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası] için 'bağımsızlık sonrası tutucular' etiketi oldukça uygun görünmektedir. Ancak, bu tutucu-

1 **Tarih ve Toplum**, Sayı: 111, (Mart 1993), s. 57.

2 Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, (Çeviren: Gül Çağalı), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

luk niteliği, Kemâlistlerin de köktenci kanadını oluşturdukları aynı Jön Türk/Milliyetçi hareketin tutucu kanadı olarak kabul edilmeleri şartı ile doğru olacaktır. İdeolojik açıdan, her iki kanat da, temel olarak aynı orta sınıfın pozitivist, milliyetçi ve liberal hareketine bağlıydı. Hem Kemâlistler, hem de Terakkiperver, gerici ya da aşırı tutucu İslâmî siyâsal akımlardan kesinlikle çok uzaktılar.”

Ama bana kalırsa, Zürcher’in resmî tezleri sorgulama ve bu tür eskimiş tezlerin dayanıksızlığını gösterme başarısı bununla bitmiyor. Bir başka çok önemli nokta daha var ki, o da doğrudan doğruya bilimsel yöntemle ilgili...

Zürcher, eski tezleri sorgular ve yeni tezlerini ortaya koyarken, ilk akla gelenin aksine, yeni belge ve bilgiler üretmiyor. Zürcher’in buna hiç ihtiyâcı yok. Tam tersine, yıllardır okunan ve okutulan ve görelî olarak da az sayıda basılı kaynağa dayanıyor. Ne yeni “bulunmuş” kitaplara, broşürlere ya da anılara, ne de bir türlü kapisından içeri adım atılmayan yerli ve yabancı arşiv merkezlerinde saklı kalmış ve fark edilmemiş belgelere ihtiyâcı var Zürcher’in... Kitapta bunun tek istisnâsı, Hollanda ve İngiltere kaynaklı birkaç

elçilik raporu... Ama bunlar çalışmaya sâdece renk katıyor. Yoksa, kullanılmamış olmaları durumunda da, çalışmanın ana tezlerini zayıflatacak bir durum ortaya çıkmayacaktı. Zürcher’in yaptığı, bir nevi bu kaynakların aslında farklı bir tabloyu ortaya koyduğunu açıklamak...

Sonuçta tuhaf bir duruma çıkıyor: Yıllarca aynı kaynakları kullanarak ve okuyarak yazılagelen bir târih, sâdece bu kaynaklara dayanılarak sorgulanabiliyor ve eski tezlerin

temellerinin çürüklüğü gözler önüne serilirken, bir yandan da aynı kaynaklar, tam aksi sonuçlara varan yeni tezlerin de temel kaynakları hâline geliveriyor. Zürcher'in her iki kitabında da bunu başarabildiğini hayretle görüyoruz.

ZAFER KARS'IN KİTABI VESİLESİ İLE TÂRİH ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM ÜZERİNE¹

Bizde târîh çalışmalarında en çok kullanılan usûl, genellikle kolayca ulaşılabilecek olan birinci el kaynaklara dahi inmeden, o konuda daha önce ve yine genellikle ikinci el kaynaklara dayanılarak yapılmış “araştırma” ve “inceleme”lere yaslanarak ve onları temel alarak “yeni” yayınlara gitmektir. Bu usûl sürdükçe de bilgi üretimi ve dolayısıyla da bilgi birikimi söz konusu olamıyor. Bunun bir başka dolaysız sonucu da, konuyla ilgili literatürün, kâğıt üzerinde, yâni kaynakça listelerinde ve tabii sâdece görünüşte artma eğilimi göstermesidir. Oysa, gerçekte “eski” ve “yeni” arasında, ne bilgi üretimi ne yargı ve ne de, belki de en önemlisi, bakış açısında bir farklılık kendini gösteriyor. Hattâ olgusal düzeyde somut yanlış(lık)ların da yine bu vesile ile tekrarlanageldiğini görüyoruz. İlk hatânın nereden kaynaklandığını saptamak için geriye doğru bir sıra izlemek gerekiyor. Kimbilir belki de küçük bir mürettip hatâsı, bugün bile hâlâ sürüp gidiyor.

“Eski” ve “yeni” arasındaki benzer bakış açılarına gelince; bu da oldukça doğal... Çünkü yeni bilgi üretimi olmaksızın, yâni olgusal malzemede bir genişleme ya da birikim olmaksızın, bunun aksi zâten mümkün olamaz. Hele bir de sorgulayıcı bir bakış açısından yoksun bulunuluyorsa...

1 **Toplumsal Tarih**, Sayı: 25, (Ocak 1996), s. 62-64.